خوێندنی سەرەتایی، کلیلی سەرکەوتنی ژاپۆنە.. نووسینی: نیکۆلاس کریستوف

نهێنی پێشکەوتوویی قوتابخانە سەرەتاییەکانی ژاپۆن لەچاو وڵاتانی دیکە

نووسینی: نیکۆلاس کریستوف – گۆڤاری نیویۆرك تایمز وەرگێڕانی: عیسا بۆتانی

نهێنییەکە تەنها لە وشەیەکدا خۆی دەبینێتەوە کە (رابەرایەتییە)، منداڵان خۆیان کاروباری بەڕێوەبردنی هۆبەکانیان دەگرنە ئەستۆ هەتا پاککردنەوەی ئاودەستی قوتابخانەکانیانیش. ئەوان سوێندییان خواردووە سوود لە هەر شتێك وەرگرن کە فێری دەبن و بۆ ژیان و رەفتارەکانیان بیانکەنە چرا.
زەنگی تەواوبوونی پشووی وانە لێدرا و قوتابیانی قوتابخانەی (تاکیهار)ی سەرەتایی لە گۆڕەپانەکە خێرا بەرەو هۆبەکانیانەوە چوون، بۆ ئەوەی زوو بە گەسك و پارچە قوماشی پاککردنەوە بگەڕێنەوە … ئەوەبوو لەو کاتەی کە سەرقاڵی هەڵگرتنەوەی کاغەز و گلێش بوون ژاوەژاوی کوڕ و کچە قوتابییەکان لە هۆڵی قوتابخانە دەنگی دەدایەوە، و هەرچی دارو دیواری ئاودەستەکانیش بوو بە پارچە پەڕۆی تەڕ سپی کرانەوە و قوتابیان بۆ رێکخستنەوەی شوێنەکە لەنێوان خۆیاندا کێبڕکێیان بوو.
لە راستیدا لە قوتابخانەکانی وڵاتی ژاپۆن هیچ دەرگەوان و بەردەستێك تێیدا کار ناکەن، بۆیە پێویستە قوتابیان خۆیان بە ئەرکی پاککردنەوەی ئەرزە و پەنجەرەکانی هەستن، ئێدی قوتابیان – هەتا قوتابیانی پۆلی یەکەمیش – رۆژانە بۆ ماوەی بیست خولەك بە کاری پاککردنەوەی قوتابخانەکانیان هەڵدەستن و دوای ئەوە جارێکی دیکە زەنگ لێدەدرێتەوە بۆ ئەوەی قوتابیان ئاگاداری ئەوە بن کەوا کاتی ئەوەیە کە پێی دەگوترێت (کۆبوونەوەی دانپیانان)، ئا بەمشێوەیە کوڕە هەرزەیێکی لاوازی قوتابی پۆلی شەشەم کە رابەرایەتی گرووپێکی پاککردنەوە دەکات ئەندامانی گرووپەکەی خۆی کۆکردەوە بۆ ئەوەی لەبارەی کاری نێوەڕۆیان گفتوگۆ بکەن … و ئەم قسانەیان کرد:

- رێبەری گرووپە بە تیمەکەی خۆی گوت: ئایا ئەمڕۆ کارەکانمان

باش بەڕێوەبرد؟

- ئەوانی دیکە وەڵامیان دایەوە: بەڵێ.
- ڕێبەرەکە گوتی: ئایا بەباشی کاتەکەمان بەکارهێنا؟
- ئەوانی دیکە گوتیان: بەڵێ.
- بەو پرسیارە کۆتاییە بە قسەکانی هێنا: هەموو کەلوپەلەکانمان لە شوێنی خۆیان دانایەوە؟
- وەڵامی ئەندامانی گرووپەکە بە ئەرێ بوو.

کەچی ئەو کەشەی کەوا پێ بوو لە ستایشکردنی خودی خۆیان بە دەنگی ویژادنی کچێکی شەرمنی یازدە ساڵان بە ناوی سیرا پچڕا… کە گوتی "لە ڕاستیدا گەسکەکانمان بەشێوەیەکی جوان لە شوێنەکانی خۆیان دانەنایەوە"، و منداڵانیش لەم ڕووەوە بە هەژاندنی سەر کەمتەر خەمی خۆیان سەلماند و بێ ساتێکیش خەفەت سیمایانی داگیرکرد.

ئا لە هێنانەوەی ئەو نموونەیە بۆمان ئاشکرا دەبێت چ لایەنێکە کەوا زۆربەی کات لەخۆمانی بەدی ناکەین، و لەو کاتەی خوێندنی سەرەتایی لە ژاپۆن و ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و سەنگافورە و کۆریای باشوور لە رووی زانستییەوە لەسەر ئاستی جیهان بە باشترین دەناسرێنەوە، لە ژاپۆن تەنها باشییەکە لەوەدا نییە قوتابی ژیر و داهێنەر بەرهەم دەهێنن بەقەدەر ئەوەی بایەخ بە پێگەیاندنی قوتابی باش دەدەن کە هەست بە ڕێکوپێکی و لێپرسراوێتی بکەن. تەواوی پرۆگرامەکەیان بە ئامانجی ئەوەیە منداڵان لەوە رابهێندرێن بە یەکەوە کار بکەن و بۆ چارەسەرکردنی گرفتەکان هاوبەشی یەکتری بکەن و میتۆدەکەش بە شێوەیەکی گشتی ئامانجی خوازراوی بەرهەم هێناوە، بەو پێیەی من ماوەی دوو ساڵ و نیوە دانیشتووی شاری تۆکیۆم و لەسەرەتادا پێمخۆش نەبوو تێیدا بژیم لەبەر ئەوەی قەرەباڵغی زۆر بێزاری دەکردم، و ئێستا بڕوام وایە کە گەلی ژاپۆن بەشێوەیەکی گشتی نەرمونیاترین خەڵکن و لەهەر هەموو خەڵکی جیهان پتر هەست بە بەرپرسیارێتی دەکەن… من بە نەرمونیان ئەوانم ناوزەد کرد نەك خەسڵەتەکانی دیکەیان وەکو هاوڕێتی و بەختەوەری و دڵخۆشی و ئەمەش بە پلە یەك بۆ سیستەمی خوێندنی ئەوێ دەگەڕێتەوە.

ئەوەتا مزیو هنزاوا کە پەرستیارێکە لە قوتابخانەیەکی شاری یوکوهاما کار دەکات بەدەم سەیرکردنی ژوورێکی کۆنی مامۆستایەك دەڵێت "ئەگەر بەردەست و پاسەوانمان هەبووایە، ئا ئەم ژوورە لە پاکی دەبریسکایەوە … وەلێ پێویستە لەسەرمان بەرپرسیارێتی لەناخی منداڵانمان بچێنین و فێری

ئەوە ببن ئەو شوێنەی بەکاری دەهێنن پاکی بکەنەوە، و ئەمەش یەکێکە لە ئامانجەکانی خوێندن و لەو بڕوایەدام ئێمە بەو شێوازە منداڵانمان فێر دەکەین چۆن شتەکان دەپارێزن".

پرۆسەی بەرهەقکردنی جقاکیی کە لە قوتابخانەکانەوە دەستی پێکرد کۆمەڵگای ژاپۆنی پێکهێنا و وایکرد کەسێك لە کۆمەڵگا دانەبڕێت، لە راستیدا هەموو ئەوانەی چاودێری سیستەمی خوێندنی ژاپۆن دەکەن زۆر پێی سەرسامن تەنها ژاپۆنییەکان نەبن، و ئەمەش شتێکی سەیرە و پێویستی بە روونکردنەوە هەیە.

لەو کاتەی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەرەو سیستەمی خوێندنی ڕێکوپێکتر هەنگاو دەهاوێژێت و گەڕانەوەیێکی پتر بۆ یاساکانی فێرکردن و پێشینی یەکپێشی بۆ نموونە کە سەرۆك بێڵ کلنتۆن پەسندی کرد، ژاپۆن خۆی لەو نموونەیە دوور دەخاتەوە و خەڵکی ژاپۆن گلەیی ئەوە دەکەن کەوا سیستەمێکی توند و دژوارە و زیانێکی زۆر بە کرداری داهێنان دەگەیەنێت، و ڕۆژنامەکانی ژاپۆن پڕن لە چیرۆکی پەستکردنی قوتابییە لاوازەکان و ئەوانەی ئارەزووی چوونە قوتابخانەیان نیە، هەتا ئەو ئاستەی کە رەخنەگرێکی ژاپۆنی دەرەنجامی بەرز و سەرکەوتووی قوتابییانی بێبایەخ لە قەڵەمدا کە لە ژاپۆن بەدەستی دێنن و بەوە گوزارشتی لێکرد کە لە ڕێگای کرداری فێرکردنەوە وەدەست دەهێنرێن و هیچی تر … وەکو چۆن ئاژەڵی راهێنراوی فقمە دەیکات.

لە راستیدا ئەوە روون بۆتەوە کە سیستەمی فێرکردنی ژاپۆنی خەریکە لە قوتابخانەکانی نەوجەوانانی باڵا دەڕوخێت (قوتابخانەکانی پۆلی حەوتەم و هەشتەم لە قۆناغی سەرەتایی لە خۆوە دەگرن، و سەرەڕای ساڵی یەکەم لە قۆناغی ناوەندی) و دواتریش تاکو ساڵانی زانکۆ، زۆربەی کات قوتابخانەکانی ناوەندی لە قاپی چێشت لێنان دەچن کە بە پاڵەپەستۆ کار دەکەن، وقوتابییان لەوە رادەهێنرێن زۆرترین ڕێژەی زانیاری و راستییەکان کۆبکەنەوە بۆ ئەوەی فێر بکرێن چۆن بیر بکەنەوە. لەلایێکی دیکەشەوە دایکم لە یەکێك لە زانکۆکانی ئەمریکا وانەی مێژووی هونەر دەڵێتەوە، و دەڵێت زۆر قوتابی بینییووە کە راستییە بنەڕەتییەکان نازانن و هەروەها نازانن چۆن بیر دەکەنەوە!

بەهەر حاڵ ئەو رەخنانەی رووبەڕووی سیستەمی فێرکردنی ژاپۆن دەکرێنەوە راستییەکەی ئەوانەن کە پەیوەستن بە قوتابخانە سەرەتاییەکان، ئەو قوتابخانانە یەکپێشی و یاسای دژوار بەکار ناهێنن بەڵکو داهێنان و ورە لەناخی منداڵان دەچێنن

کە دواتر قوتابخانەکانی نەوجەوانان بەهەموو توانایێك هەوڵی لەبەینبردنیان دەدەن. ئەوەی مایەی داخە لە سیستەمی فێرکردنی ژاپۆن ئەوەیە کە قوتابی لە پۆلی پێنجەم تەواو دەبێت شاد و گەشبینن و توانایێکی باشی قسەکردنیان هەیە، کەچی لە قوتابخانەکانی نەوجەوانانی باڵا دەبنە قوتابی تەواو رەشبین.

کەواتا چەوتییەکە لە کوێیە؟ زۆر گلەیی دەکەوێتە سەر سیستەمی پەیوەندی کردن بە زانکۆوە کە ئاییندەی قوتابی هەمووی پەیوەستە بەو ئاستەی لە ئەزموونی وەرگرتن پیشانی دەدا، و ئەو ئەزموونانە لە کۆتایی ساڵ چارەنووسی قوتابی دەستنیشان دەکەن، یان دەبێتە بەڕێوەبەری کۆمپانیایەك یاخود کرێکاری ئامێری تۆڕنە و بواری دووبارەکردنەوەی ئەم هەلەشی لەبەردەمدا نیە…بۆیە باوکان و مامۆستایان رووی منداڵە هەرزەکارانیان لەو قوتابخانانە دەکەن کە پشت بە ئەزبەرکردن و پڕ کردنی مێشکیان بە زانیاری دەبەستن تاکو لە ئەزموونی وەرگرتندا ئاستی باش وەدەست بێنن. جەخت لەسەر شتی گرینگ و سوودمەند ناکرێتەوە و تەنها ئەوە لەبەر چاو دەگیرێت کە لە ئەزموونەکان دێتەوە، لە وانەی زمانی ئینگلیزی بۆ نموونە لەئەزموونەکان پتر جەخت لەسەر رێزمان دەکرێتەوە نەوەك هونەری گفتوگۆ و قسەکردن، و بۆیە دەبینین دەرچووانی قوتابخانە باڵاکان لە ژاپۆن لەتوانایاندایە بە نووسین وەڵامی هەر پرسیارێك بدەنەوە لە کاتێکدا سەرەڕای ئەوەی شەش ساڵ ئینگلیزی دەخوێنن ناتوانن لە رێگای قسەکردن و گفتوگۆوە پرسیارەکان وەڵام بدەنەوە.

گرنگیدان و شارەزایی من لەبارەی سیستەمی خوێندنی ژاپۆن لەمیانی کاری رۆژنامەنووسی و کەسییەوە بوو، کچەکەم ماوەی باخچەی ساوایانی و کوڕەکەشم قۆناغی ئامادەکردنی لە قوتابخانەی ژاپۆنی بەسەر برد، و پێویست بوو من و هاوسەرەکەم بڕیار بدەین منداڵەکانمان لە سیستەمی ژاپۆنی درێژە بەخوێندنیان بدەن یان پەیوەندی بە قوتابخانەی نێو دەوڵەتییەوە بکەن؟.

گریگۆری کوڕم بە نیگەرانییەوە پێی گوتم “باوکە دەمەوێ بڕۆمە قوتابخانەیێکی ژاپۆنی، زۆر خۆشترە”، بایەخم بە قسەکەی ئەو نەدا و گوێم نەدایە لەبەر ئەوەی ئەو پێی وایە ئینگلیزی زمانێکی مردووە و جێهێڵراوە وەکو زمانی لاتینی و تەنها باوك و باپیرە بەساڵاچووەکان قسەی پێ دەکەن … لەهزری ئەودا زمانەکە گرێدراوە بە چەند فرمانێکی پەیوەست بە بڕۆ

بخەوە و خواردنی ناو قاپەکەت تەواو بکە، کەچی ژاپۆنی لە بڕوای ئەو زمانێکە منداڵان قسەی پێ دەکەن. بۆ ئەوەی بڕیاری راست لەم رووەوە بدەم بە پێویستم زانی لە چەند قوتابخانەیێك بگەڕێم و لەگەڵ باوکی قوتابیان قسە بکەم و زۆر بیرم لەوە کردەوە ئایا خوێندنی ژاپۆنی منداڵەکەم دەکاتە داهێنەر یان تەنها مرۆڤێکی ئۆتۆماتیکی بە شێوەیێکی رۆتینی کار بکات!؟.

نوێترین توێژینەوە نێودەوڵەتییەکانم پۆلێن کرد لەهەموو پۆلەکانی خوێندن سەبارەت بە باشترین قوتابیانی جیهان ئەویش شان بەشانی قوتابیانی سەنگافورە و کۆریای باشوور، بە پێچەوانەوە بینیم قوتابیانی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا تەنها لە پۆلی چوارەم لەئاستێکی باشدا بوون و دواتر لە پۆلێنەکەدا بەرەو نزمییەوە دەچوون. باسکردنی ئەزموونی قوتابخانەکانی ژاپۆن کە وەکو دەزگا پیشەسازییە بچووکانن، و کرێکارەکان بە کرێیەکی کەم و لە کەشێکی ناتەندروست کار دەکەن، ئەمە گوزارشتێکی لەبارترە بە بەراورد لەگەڵ پۆلەکانی سەرووتر. لەکاتێکدا بەشێوەیێکی چەوت قسە لەسەر خوێندنی سەرەتایی دەکرێت قوتابیانی ژاپۆن لە پرۆسەی دەنگدان ئەوە دەخەنە روو کە پتر لە قوتابیانی ئەمریکا لە قوتابخانەکانیان دا هەست بە بەختەوەری دەکەن. لێرەدا باس لە قوتابخانەی تاکیهاری سەرەتایی دەکەم لە شاری بچووکی ئومیا بەدووری 200 میل لە باشووری رۆژئاوای تۆکیۆ، من بەدرێژایی دوو ساڵ بە بەردەوامی سەردانی شاری ئومیام دەکرد بۆیە زۆربەی مامۆستا و باوکی قوتابیانی ئەوێم دەناسی، بەهەر حاڵ ئەوەی لەو قوتابخانەیە بینیم بەهەموو پێوەرەکان شتێکی نموونەیی بوو. دوو کوڕم بینی لەسەر ئەرزەکە زۆرانبازییان دەکرد و دوو کوڕی دیکەش دەستی مامۆستایێکیان گرتبوو لەو کاتەی لەگەڵ کچە قوتابیێك قسەی دەکرد و قوتابیانی دیکەش بەهەموو شوێنێکدا غارغارێن و هاتوهاواریان بوو کە شوناسی قوتابخانەی ژاپۆنییان وەکو دەزگایێکی توندو دژوار ئاوەژوو دەکرد. بێگومان ئەو هۆبەیە لە کاتی پشوودا بوون و چ زۆره پشووی نێوانی وانەکانیان زۆره. قوتابییانی ژاپۆن هەڤبەر لەگەڵ ئەمریکاییەکان کاتێکی پتر لە قوتابخانە دەمێننەوە و پتریش لەوان گەشت و پشوویان هەیە و لەگەڵ هاتنی کاتی وانە تۆزێك ژاوەژاوەکە هێور بووەوە.

شتێکی هاودژە رێگە بە هاتوهاوار و ژاوەژاو بدرێت نەخاسمە کە ئامانجی خوێندن لە ژاپۆن بانگەشە بۆ هاندان و پێگیری

کردن بە یاسا دەکات، وەلێ مامۆستایان لە هەوڵی ئەوەدان کە بە پلە یەك قوتابیان فێری ڕێکخستنی خودی خۆیان بکەن و پاشان دەیانبینین جیاوازترن لە رووی لێبووردەیی بۆ ڕەفتار و بەرەنگاربوونەوەی راشکاو کە لەبەرامبەریان دەکرێت.

ئەوەی لە قوتابخانەی تاکیهار سەرنجی راکێشام کاتێك لە گۆڕەپان لەگەڵ بەڕێوەبەرەکەی قسەم دەکرد کچە قوتابیێکی پۆلی چوارەم دەستی راکێشام بۆ ئەوەی بەشدارییان بکەم لەو یارییەی پێی دەگوترێت تۆپی نەرم، هەڵسوکەوتی ناشیاوی ئەو قوتابییە لەلایەن هەر بەڕێوەبەرێکی ئەمریکا وەڵامدانەوەیێکی راستەوخۆی بەدواوە دەبوو… وەلێ خێراتر قۆڵی ئەویشی بۆ دواوە راکێشا و ئەویش تەنها داوای کرد راوەستێت و کە بەردەوام بوو لەسەر رەفتارەکەی بەڕێوەبەرەکە ناچاربوو پتر ئارام بگرێت. قوتابخانەکانی ژاپۆن وادەکەن قوتابی هەستێکی مەزنی بەرامبەر بە کۆمەڵگا هەبێت و بۆ ئەمەش ماوەی دوو ساڵ قوتابی و مامۆستای هەر هۆبەیێك بەیەکەوە دەمێننەوە، و لە ڕێگای ئەمەوە قوتابیان هەست بە بەرپرسیارێتی دەکەن و مامۆستایانیش خۆیان بە سەرێك نازانن هەر نەبێت بەو تێگەهەی کە لە ئەمریکا هەیەتی. قوتابیانی ژاپۆن کە هەڵەیێك دەکەن مامۆستا هەڵەکەیان بۆ راست ناکاتەوە، بەڵکو بە قوتابی دیکە رادەسپێردرێت و لە بەرامبەر هەڵسوکەوتی نابەجێی مامۆستایان قوتابی سزا نادەن و ئەوە بە شیاوتر دەزانن کە قوتابیان سەرنەزشتی قوتابی خاوەنی هەڵسوکەوتە ناشیرینەکە بکەن کە دواتر خۆی هەست بە گوناهـ بکات.

ئەو چارەسەرکردنە ژیرانەیە، بنەما و کلیلی فێرکردنە لە قوتابخانە سەرەتایی و بەر لە سەرەتایی لە ژاپۆن و مامۆستایانیش لەو چارەسەرکردنەیەدا خاوەنی کارامەیی بێهاوتان، بەم پێیە دەبینین هەر لە ساڵانی یەکەمی خوێندن قوتابییان هەموو بەرپرسیارەتییەکان دەگرنە ئەستۆ، قوتابییان لە چێشتخانەی قوتابخانە خواردن دێننە هۆبە و بەسەر هەمووان دەبەشنەوە و پاشان شوێنەکە خاوێن دەکەنەوە، و یەك لەدوای یەك لەنێوانی خۆیاندا ئەرکی چاودێری کردنی هۆبە دەگۆڕنەوە بۆ پاراستنی یاسا و کۆکردنەوەی قوتابیان و گفتوگۆکردن لەبارەی هەر کاروبارێکی خوێندن کە پەیوەست بێت بە خۆیانەوە. مەبەست لەو بیرۆکەیە منداڵان فێری سەرکردایەتی کردن بن – کە ئەمە گرنگترینیانە- و ئەمە وادەکات هاوبەشیێکی سۆزدارییان لەگەڵ ئەو کەسەدا هەبێت کە بەرپرسیارێتی هێورکردنەوەی هۆبەیێکی پڕ ژاوەژاوی پێ

سپێردراوە… لە پۆلی شەشەمی قوتابخانەی ئاسوی سەرەتایی لە شاری ئومیا بۆ نموونە کوڕ و کچێك لەسەر ئەرکی کۆنترۆڵکردنی هۆبە لەگەڵ یەکتری بەشەڕ هاتن. ئیساتۆ تکیوشی کە مامۆستای هۆبەکەیە لە دواوە لەسەر کورسیێك دانیشتبوو چاودێری هەردوو قوتابییەکەی دەکرد لەکاتێکدا ناوی قوتابیانیان دەخوێندەوە و خێرا چاویان لە پرسیاری لیستی ڕۆژانە دەرکرد(کەس لە قوتابخانە دوا کەوتووە؟ کەس دووچاری هەڵامەت بووە؟ کەس لە ئێوە کارتێنی دەستەسڕی هێناوە؟ …. هتد) و کە هەموو ئامادەکارییەکانیان ئەنجام دا تکیۆشی بە خواستی چاودێری هۆبە چووە پێشەوە و لەگەڵ قوتابیان سڵاویان لەیەکتری کرد و خۆیان بۆ یەکتری چەماندەوە و تیکۆشی بە قوتابیانی گوت "بەیانی باش".

جەخت کردن لەسەر فێرکردنی بەرپرسیارێتی ئەمریکاییەکان تووشی سەرسامی دەکات، قوتابییانی ژاپۆن خۆیان بڕیار لەدەستنیشان کردنی ئامانجەکان دەدەن و ئەگەر ڕێگە بدرێت مامۆستایان پێشنیاریان هەبێت لەمڕووەوە و پاشان دوو هەفتە جارێك کۆبوونەوەی قوتابخانە دەکرێت بۆ گفتوگۆکردن سەبارەت بە ئامانجەکان و هەڵبژاردنی باشترینیان و ئیتر کۆبوونەوەی دانپیانان دەبەسترێت بۆ قسە کردن لەبارەی ئەو شتانەی کە ئەنجام نەدراون، بۆ نموونە تێبینی ئەوە کرا کە شێرەی ئاو دڵۆپە دەکات و منداڵان بڕیاریان دا ئامانجیان ببێتە ئەوە شێرەکان جوان دابخرێن دوای ئەوەی بەکاری دەهێنن. قوتابیان لەهەر هۆبە و ئەرکێك بڕیار دەدەن، بۆ نموونە لە گرووپی یاری بڕیار لەو یارییانە دەدەن کە دەیکەن و کێ لە کامە تیم دەبێت… لە گرووپی خوێندنیش دا کێ رابەرایەتی هۆبە دەکات کە مامۆستا لەوێ نەبێت، لەبەر ئەوەی لە قوتابخانەکانی ژاپۆن هیچ مامۆستایێك جێگای مامۆستایێکی دیکە ناگرێتەوە بۆیە قوتابیان خۆیان بایەخ بە خۆیان دەدەن.

واکیمتو بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئاسوی سەرەتایی دەڵێت: "ئەگەر مامۆستا ئامادە نەبێت قوتابیان خۆیان پەخشنامە و ئەرکی ماڵەوە دەکەن، بەڵام بۆ پۆلی یەکەم و دووەم پێویستە مامۆستای دیکەیان بۆ بنێرین لەبەر پەرۆشیمان بۆیان کە قوتابی بچووکن … وەلێ هەرچی قوتابی گەورەترن خۆیان بە هێمنی ئەرکەکانی خۆیان دەکەن"، و ئەمەو واکیمتۆ درێژە بە قسەکانی دەدا و دەڵێ : "ئەگەر مامۆستا بۆ ماوەی مانگێك یان پتر دوا کەوت ئەوا بێگومان مامۆستای دیکەی لەجێ دادەنێین".

بەرپرسیارێتی قوتابی تەنها بواری چالاکییە غەیرە مێتۆدییەکان

ناگرێتەوە، بەڵکو وانەکانیش دەگرێتەوە و کە مامۆستا پرسیار دەکات قوتابیان بۆ وەڵامدانەوە دەست هەڵدەبڕن و مامۆستاش داوا لە قوتابیێك دەکات و ئەگەر وەڵامەکەی راست نەبوو ئەوا داوا لە قوتابیانی دیکە دەکات گفتوگۆ لەبارەی بابەت و پرسیارەکە بکەن، و کە قوتابیان بەرەو وەڵامی هەڵە دەچن ئەو لەڕێگای وروژاندنی پرسیاری پتر ئاراستەیان دەکاتەوە.
قوتابخانەکانی ژاپۆن هەڵگری خەسلەتی دیکەی سەیرن ئەویش فێرکردنی بەهایەکانە لەلایەن مامۆستا و قوتابیانەوە، هەروەها رووی گەش و کراوەی مامۆستایان وا لەهەر کەسێك دەکات کە لەو پەڕی گەشبینی بێت و ڕێزیان لێ بگرێت، هۆبەکان پڕن لە دروشمی دڵخۆشکەر وەکو (بۆ هەر شتێك هەموو تواناکانمان دەبەخشین، شاد و چالاك و هاوکاری هەمووان بە) و هەر قوتابییەك ئامانجێك بۆ خۆی دەستنیشان دەکات و بەو هیوایەیە لە ساڵەکەدا وەدەست بهێت. جەخت کردن لەسەر دروشم و ئامانجەکان خاڵێکی هاودژ لەنێوان تێڕوانینی ئەمریکا و ئاسیا پێکدەهێنێت، لەمیانی راپرسییەکاندا ئاشکرا بووە کە ئاسیاییەکان بڕوایان وایە سەرکەوتنی ئەکادیمی و زانستی بە پلە یەك بە هۆی خۆ ماندوو کردنەوە وەدەست دێت، وەلێ ئەمریکاییەکان پێیان وایە سەرکەوتن بە هۆی زیری زکماکیەوەیە … و لەبەر ئەوەشە خانەوادە ژاپۆنییەکان منداڵەکانیان بۆ پتر خۆ ماندووکردن هان دەدەن و ” قوتابیانیش خودی خۆیان هان دەدەن” چونکە بڕوایان وایە ئەمە جیاوازی و گۆڕانی بنەڕەتی دروست دەکات.

یەك لەدەزگا ناودارەکانی توێژینەوە پێی وایە منداڵانی ئاسیا ئاستی باش لە قوتابخانەکانیان پیشان دەدەن، ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە خانەوداەکان منداڵەکانیان دەخەنە بەردەم ئامانجی گەورە، ئەمە لە کاتێکدا ئەمریکاییەکان بە ڕاڕایی و دوو دڵیەوە دەڕواننە هاندانی منداڵەکانیان بۆ خۆ ماندوو کردنی زۆر… سەرەڕای ئەمە دایکوباوکە ژاپۆنییەکان پێوەری بەرز دیاری دەکەن و لەبەرامبەریشدا ئەمریکاییەکان پێوەری نزم و لەهەردوو باریشدا منداڵان ئەوە جێبەجێ دەکەن کە لێیان داوا دەکرێت. یەکێك لە شێوازە بنەڕەتییەکان بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی منداڵ کە لە ماڵ و قوتابخانە جێبەجێ دەکرێت ئەوەیە کە پێی دەگوترێت (هانسی) و ئەم وشەیە چەند واتایێکی جیاواز لەخۆیەوە دەگرێت وەکو (شەرمەزاری، داوای لێبووردن، هەستێکی قوڵ بۆ داوای لێبووردن)، کە منداڵ

هەڵەیێك دەكات پێویستە هەستێكی قووڵی پەشیمانی دایبگرێت، و لە زۆرێك لە قوتابخانەكانی ژاپۆن كۆبوونەوەی لێبووردن هەیە و بیرۆكەی ئەم كۆبوونەوەیەش لەسەر بنچینەی دانپیانانی قوتابیانە بە هەڵە و كەمتەرخەمییەكانیان … ئەمە تاكە ڕێگایە بۆ زاڵ بوون بەسەر لایەنەكانی لاوازی و كەمتەرخەمی و هەموو ڕۆژێكی خوێندن لە قوتابخانەی تاكیهار بە كۆبوونەوەی هانسی یان لێبووردن بە كۆتا دێت.

ئەو ڕۆژە هەردوو كچە چاودێر لە پۆلی سێیەم دەسپێكردنی كۆبوونەوەی تەواوبوونی دوامی قوتابخانەیان راگەیاند، بەڵام كۆبوونەوەكە هاتوهاوارێكی زۆری تێكەوت و مامۆستاش گەڕایەوە دواوە و نەیویست بەهانای هەردوو چاودێرەكەوە بچێت، یەكێك لە چاودێرەكان بە هاوەڵەكانی گوت (تكایە هێمن بن) و پاش ئەوە ژاوەژاوەكە كەمتر بووەوە، و چاودێری دووەم گوتی (با لەوە دڵنیا بین كە ئامانجەكانی ئەمڕۆمان بەدەست هێنا، ئایا لەكاتی زەنگ چووینە هۆبە؟)… یەكسەر قوتابیان بە ئەرێ دەستیان بەرزكردەوە، دواتر چاودێرەكە گوتی: ئایا كرداری پاككردنەوەمان بە تەواوی كردووە؟ جارێكی دیكەش بە بەڵێ ولام درایەوە. چاودێرەكە سەیری لیستی پێداچوونەوەی كرد و ئاشكرا بوو كە كازوا كون تاكە قوتابی بوو پەرتووكەكانی خۆی لە ماڵەوە لەبیر كردبوو، و پاشان كازوا كون لەبەردەم هاوەڵەكانی راوەستا و داوای لێبووردنی كرد و گوتی "لەمەودا هەوڵ دەدەم هیچ شتێك لەماڵەوە لە بیر نەكەم".

شێوازێكی دیكەی كەوا بۆ رواندنی هەستی كاری بە كۆمەڵ و جقاك لە قوتابخانەكانی ژاپۆن پەیڕەو دەكرێ و بۆ دروست كردنی كارامەیی زانستی نا ئاساییش، شێوازەك خۆی لە هێشتنەوەی قوتابیانە لە هۆبەكاندا بۆ ماوەیێكی درێژ… هەر بۆیە قوتابیانی قوتابخانە سەرەتاییەكان لەسەرجەم وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ئاسیا كاتژمێری پتر دەخوێنن بە بەراورد لەگەڵ قوتابیانی ئەمریكا. هەروەها پشووی كەمتریان لە قوتابخانە هەیە بەشێوەیێك قوتابی ژاپۆنی یان چینی بە ساڵێك لەپێشەوەی قوتابییە ئەمریكاییەكانن لەگەڵ پۆلی شەشەمی سەرەتایی و لەڕووی ماوەی خوێندنەوە، پشووی هاوینەی قوتابخانەی تاكیهار بۆ نموونە تەنها شەش هەفتەیە لە ناوەڕاستی مانگی یولیۆ و هەتا كۆتایی مانگی ئوگستوس و بۆ ئەو ماوەیەش ئەركی ماڵەوە بە قوتابیان دەسپێردرێت.

سەرەڕای ئەمە خاڵێكی دیكە هەیە كە قوتابخانەكانی ژاپۆن جیا

دەکاتەوە کە بریتیە لە بەهای ئەقڵی فێرکردنی ژاپۆنە، و لەتوێژینەوە نێو دەوڵەتییەکاندا ستایش و ڕێزێکی گەورەی لێ دەگیرێت. میتۆدی فێرکردنی ماتماتیك و زانستی نێو دەوڵەتی سێیەم کە ساڵی 1990 ەوە بەراورد لەنێوان دەسکەوتی قوتابیانی 45 وڵات دەکات و بە نوێترین لێکۆڵینەوەی گشتگیر ناسراوە، شارەزایانی بواری ماتماتیك داوای توێژینەوەی تۆمارەکانی قوتابخانەیان کرد (تۆماری نمرەکان) بۆ وانەی ماتماتیکی قوتابیانی پۆلی چوارەمی لە چەند وڵاتێك، و پاشانیش پۆلێن کردنی نمرەکانیان … ئەمەو شارەزایان رایانگەیاند کە 30% ی وانەی ماتماتیك لە ژاپۆن لە جۆری بەرز بوو، و 57%یش لە ئاستی ناوەند و تەنها 13% ی ڕێژەکە نزم بوو، کەچی شارەزایان لەو ماتماتیکەی لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەخوێندرێت هیچ ئاستێکی بەرزیان بەدی نەکرد، و 13% ی وانەکە لە جۆری ناوەند و 87%ی ڕێژەکەش نزم بوو.
شایستەی گوتنە لە ئەمریکاش قوتابخانەی بە هەمان ئاستی نایابی مامۆستایان و پیگیر بە ئاکاری فێرکردنی ژاپۆنی هەن، بەڵام ئەو قوتابخانانە دەزگای ئەوتۆن کە بەهای خوێندنی تێدا زۆرە و ئەوەی جێگای هەلوەستە کردنە بە پێچەوانەی ئەمریکا قوتابخانە سەرەتاییەکانی ژاپۆن بە یەکسانی بوار لەبەردەم 99% ی منداڵان دەڕەخسێنێت کە خوێندنی سەرەتایی حکوومی دەیانگرێتەوە، و هیچ جیاوازیێك لەنێوانی قوتابخانەکانی دەڤەرە دەولەمەندنشینەکان و هەژار نشینەکان نابیندرێت وەکو ئەوەی لە ئەمریکادا هەیە.

یەکێك لە هۆکاری سەرکەوتوویی خوێندن لە ژاپۆن رەخساندنی پیشەی مامۆستاییە بۆ باشترین کەسەکان، و لە راپرسییەکاندا ڕێزگرتنی مامۆستا ئاشکرا بووە کە لەسەرووی پێگەی ئەندازیار و بەرپرسانی کارگێڕی شارەکانن… و مامۆستایان مووچەی بەرچاو وەردەگرن کە لە مووچەی دەرمانساز و ئەندازیارەکان پترە و لەبەر ئەمەش دەبیندرێت بۆ هەر دامەزراندنێك لەبواری فێرکردن پێنج داواکاری لەسەرە.
کە ئاگاداری ئەو لایەنە تایبەتیانەی بواری فێرکردنی ژاپۆن بووم و سەردانی هۆبەکانی خوێندنیانم کرد زۆر پێی سەرسام بووم، سەبارەت بە ناردنی منداڵەکانم بۆ قوتابخانەی ژاپۆنی لەگەڵ هاوڕێکانم قسەم کرد، لەم ڕووەوە دووچاری دوو بۆچوون بوومەوە کە یەکێکیان هی هاوڕێی ئەمریکاییەکانم بوو… ئەوان

بیرۆکەکەیان پەسند کرد و پێیان شتێکی باش بوو، بۆچوونی دووەمیش هی هاوڕێ ژاپۆنیەکانم بوون کە گاڵتەیان بە شتەکە هات و پێیان وابوو شێت بوومە … من پێیانم گوت زانا رۆژئاواییەکان هەموویان لەو بڕوایەدان خوێندنی قوتابخانە ژاپۆنییەکان لە سەر ئاستی جیهان باشترینە، کەچی لێم وورد بوونەوە وەکو ئەوەی شێت بووبم!

گرینگترین شت کە سەرنجی منی راکێشا تەنها خەسلەتە زانستییەکەی قوتابخانە ژاپۆنییەکە نەبوو، بەڵام پێگیری بوو ئەمەش بە دڵی هەر کەسێك نیە. زۆر قوتابخانە لە شوێنەکانی دیکەی جیهان لە ڕووی زانستییەوە لە هەمان ئاستی قوتابخانەکانی ژاپۆنن و لەوانەیە قوتابیەکانیشیان هەمان گیانی کاری بە کۆمەڵیان هەبێت، وەلێ سەرباری ئەمەش زۆر زەحمەتە هەمان گیانی قوتابیانی قوتابخانەی تاکیهاریان هەبێت کە من خۆم بینیم. یەکێك رەفتارێکی ناشیاوی کردبوو بە بۆیاغ کردنی دیورای بینایێکی تەنیشت قوتابخانە و ئەمە وەکو گرفتێکی گەورە سەیر کرا، لە راستی دا هەڵوێستی هەر قوتابخانەیێکی ئەمریکا بۆ چارەسەرکردنی رووداوێکی لەمشێوەیە یان بە گوێنەدان یاخود ناردنی کریکاری قوتابخانەکە بۆ پاککردنەوەی دەبوو، بەڵام لە یوکوهاما مامۆستایەکان هەڵوێستێکی جیایان نواند کە شایستەی ئەوەیە چەند پەرتووکێك لەبارەی ئامانجی فێرکردن لە قوتابخانەکانی ژاپۆن بنووسرێتەوە.

کنتشی ناکامورا، بەڕێوەبەری قوتابخانەکە دەڵێت: “ئێمە هەوڵمان دا بزانین ئەو کەسە کێیە بەو کردارە هەستاوە، بەڵام بۆمان ئاشکرا نەبوو… لە بری ئەوەی بۆ هەتا هەتا لەسەر لێکۆڵینەوە بەردەوام بین بیرمان لەوە کردەوە مامۆستایان دیوارەکە پاك بکەنەوە، و لەوانەیە قوتابیان لەم هەڵسوکەوتە شتێك فێر ببن. دواتر کاتی چوونەوەی قوتابیانمان دیاری کرد بۆ پاککردنەوە، ئا لەو کاتەدا قوتابیان کرداری پاککردنەوەی دیوارەکە دەبینن، بەمشێوەیە هەموومان دەستمان بە پاککردنەوەی بۆیاغەکە کرد کە کارێکی قورس بوو، کەچی لەلابردنی بۆیاغەکە سەرکەوتین لەبەر ئەوەی ژمارەیێك قوتابی لەکاتی کارکردن هاوکاریان کردین… بە راستی من لەو بڕوایەدام ئەوەی دیوارەکەی بە بۆیاغ پیس کردووە هەست بە پەشیمانیێکی قوڵ دەکات دوای ئەوەی بینی هەمووان بۆ پاککردنەوەی رەفتارە ناشیرینەکەی ئەو ماندوو بوون!”.

فلاشباک-39- ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

بەشی سی و نۆ

لەوانەیە رۆژێک بێت، دەست لە نووسین هەڵگرم، هەرچەند زیاتر بۆ خودی خۆم ئەنووسم، وەک فلوبێر ئەڵێ "نووسین بۆ ئەندازەی جگەرەکێشان زاتییە". بەڵام هیچ کات ناتوانم دەست لە بەڵای خوێندنەوە هەڵگرم. خوێندنەوە کوشندەیە و جارێک لە نامەیەکدا بۆ هاوڕێیەک نووسیبووم "هەرچی نووسینی دنیا هەیە گەمەکردنە لەگەڵ وەهم، کتێبەکان هەبن یان نا مرۆڤ لە دەندایەتی خۆی ناکەوێ، ئیدی سوودی چییە نووسین؟". کەڕەتێکی تریش بۆ "ئاسە"ی نزیکترین هاوڕێم وت "خراپترین خوو، کتێب خوێندنەوەیە چوونکە ئاشنامان دەکات بە جیهانێک کە هیچ پەیوەندییەکی بەو جیهانەوە نییە تێیدا دەژین، ئاشنامان دەکات بەجۆرە مرۆڤێک کە لەم سەرزەمینەدا بوونی نییە، ئەمەش رای منە و تۆش هەرچی دەڵێی بیڵێ".

رۆژانە لاپەڕە رەش ئەکەمەوە، بە رارایییەوە دوو سێ جار ئەیخوێنمەوە و پاشتر ئەیدڕێنم، ئەم بەیانییەش ئەلبومی وێنەکان و چەندان نووسینی خۆم پێش ئەوەی بڵاوبکرێنەوە سووتاند. جاری وا هەیە مرۆ نازانێ چ کارێکی شێتانە ئەکات، بەڵام کۆمەڵگەی ئێمە نووسین بە ساوایی ئەخنکێنێ، ئاخر ئەو کۆمەڵگەیەی نەفرەت لە کتێب بکا و نووسەرەکانیش بە ئاسانی تیایدا لە رووی مەعنەویی و بەرجەستەوە تیرۆر بکرێن، ئەمیش بێدەنگ بێ، ئیدی کۆمەڵگەیەکە لەبارە بۆ ستەمکاریی و چەوساندنەوە، کۆمەڵگەیەکیشە خۆی زەمینە ئامادە ئەکا تاکو جەلاد فەرمانڕەوایی بکا. کۆمەڵگەیەکمان هەیە کە ناتوانیت خەونیشی تێدا ببینیت، چوونکە داری هەموو ئومێدێک زەڵە، هەر فڕینێک یەکسانە بە مەرگ، هەزار بیرۆکەت هەبێ، هەزار داهێنانت هەبێ، کۆمەڵگە و سیاسەت زۆر دڵڕەقانە وشکت ئەکاتەوە، ناهەقم نییە لە ژوورەکەی خۆمدا ئەم دێڕەی خۆمم وەک پۆستەرێک هەڵواسیوە "کەس نییە ئازارەکانم حنجە بکات، کەس نییە لە خەمەکانم تێبگات".

هەر ئەمڕۆش بیرم لە ئەشقێکی بابردوو ئەکردەوە، چەند سەختە دابڕان

بۆ ئاشقێک لەو کاتەی مەست□ م□ست ب□ ئەوینێکی قووڵ؟! هەربۆیە ئەلبوومی وێنەکان و شیعرەکانم کرد بە خۆراکی ئاگر. رەنگە ئەوە من بم لە گۆڕانی زەمەن تێنەگەم، یان دانی پێدانەنێم، بەڵام زەمەن زۆر گۆڕاوە، ئەشێ هەرواش بووبێ من هەڵە تێگەیشتبم. ئای لەو رۆژەش کە دەستم لەناو دەستی یار بوو لە گەڕەکی رعایە، وتی شیعرێکی خۆتم بۆ بڵێ بەڵام بەرهەمی ئەم چرکەیە بێت کە پێکەوەین، منیش بۆ قسەکردن خراپم، وتم قەڵەمێکم بدەرێ و لەسەر بەرگی رۆمانەکەی “بەختیار عەلی” ئەمەم بۆ نووسی:

هەر کات بیرت کردم دڵ و شیعرەکانم لەلاتن

بۆنی هەناسە و گەرمی رۆحی منیان پێوە بکە

هەر کات بیرم کردی لە شیعرێکی نوێدا

هەست بە ئەوین و لوتکەی جوانی خۆت بکە

زۆر سەرسام بوو، ئێستا شیعرەکانم تەنها لای ئەون دڵیشم لە تراویلکە، بیری ئەکەم و لەم شیعرەدا بۆنی ئەکەم:

حەزم ئەکرد بمتوانتیبا زەمەن بگێڕمەوە دواوە

ئەوسا لە بری ئازاری دڵ

تۆوی ماچم لەسەر لێوت ئەڕواند

***

ئامێزت بکەرەوە

بە خەرمانێک وشەی گەرمەوە

بە باوەشێک ماچی تەڕەوە

بە دڵێکی پڕ ئازار و هەلا هەلاوە

بەرەو قووڵایی چارەنووست بەڕێوەم

***

وای لە من. چەند جار ئەقڵم ئامۆژگاریی دڵی کردم، ئەگەر بۆ یەکجاریش بە قسەی ئەقڵم بکردایە حاڵم بەم رۆژە نەدەگەیشت. دڵم

هەمیشە رایکێشاوم بۆ ناو گەمە دۆڕاوەکانی عەشق و ئەقڵیشم هەمیشە هۆشداریی داوە پێم. تاکو ئێستاش بۆ یەکجار بە قسەی ئەق□م نەکردووە و دڵ هەمیشە دۆزەخی عەشقی بۆ داخستووم. ئێستا پێویستم بە پشووە، چەرخێکی سپڵە تێکەوتووین، سەدەی بیست و یەک سەدەی کوژانەوەی هەموو روونا کییەکە. ئەوەش ئەزانم کە خودا منی بۆ ئازارچەشتن ئافراندووە، بیۆگرافیای من تەنیا زنجیرەیەک ئازاری پێکەوە بەستراوە.

چ□ ز□مانێکە

وا لە خونچە دەکەن دڕک دەربدات

وا لە بێدەنگی دەکەن هاوار بکات

وا لە خەندە دەکەن ئەسرین دەربدات

ئای لەم چەرخە!!!!

1-9-2001

تێـــبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 134-138 کتێـــبی “فلاشباک”چـــاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی ٢٠١٧ چاپ بووە.

چێـژی شیعـری.. کـاروان حەســەن سلێمان

نووسـینی شیعـر لەڕۆژگـاری ئەمڕۆمانـدا بـووەتە شتێکـی ڕۆژانە و ئاسایی، ڕۆژانە بەدەیان کەس دەنووسن، دەیان کەس خۆیان بەشاعیر دادەنێن، دەیان کەس نامیلکە بڵاو دەکەنەوە، دەیان کەس شاعیربوونی خۆیان ڕادەگەیەنن، هەموو ئەمانە ڕۆژانە دووبارە دەبنەوە.
لەگەڵ ئەمەشدا زۆربەی ئەو بەرهەم و نامیلکە و شیعر و نووسراوانەی ناویان ناون شیعر، دوورن لەچێژی خوێندنەوە و شیعربوون، چونکە

چێژیان نییە و خوێنەر تامەزرۆیان ناکا و ئەو نووسینانە ناتوانن بچنە دڵەوە، هۆکاریش زۆرن، (نەشارەزایی لەزمان، ڕەوانبێژی، وشەسازی، ڕێساکانی جوانکاری، وێنەی شیعری، ڕیتم، ئاوازی ناوەوە و دەرەوەی شیعر) هەموو ئەمانە ڕۆڵیان هەیە لە چێژ و خۆشی ئەو شیعرەدا.

ئەو دەقانەی شیعرییەت بەرهەم ناهێنن دەکرێ بەشیعری سپی پۆلین بکرێن، شیعری سپی شیعرێکە زیاتر مۆرکی هەواڵی بەسەرەوەیە. واتا ڕاگەیاندنی شتێک یان دەربڕینی ئازارێک لەچەند وشەیەکدا، ئەوەی ڕۆژانەش دەتێبەر گوێمان و دەیبیستین و دەیخوێنینەوە لەشیعر بەشی زۆریان خاڵین لەشیعربوون و شیعرییەت، چونکە زۆر لەو دەقانە تەنیا قسەکردنن، وتارن، گلەیی و گازاندەی ڕۆژانەن، هیچ پەیوەندیان بەشیعرەوە نییە، شیعر خۆی چێژبەخشین و هەست بزواندن و ختوکە دانی خوێنەرە، بەڵام لەم بەرهەمانەدا زۆرجار دەق خاڵییە لەهەست و سۆز، تەنیا ڕیزکردنی وشەیە.

زمان خاڵی یەکەمی بوونی دەقێکە بەشیعر، چونکە زمان جەوهەر و کڕۆکی شیعرە، بۆیە پێویستە لەو بەرهەمانەدا زمان ئیشی باشتر و وردتر و چڕتری بۆ بکرێ لەناو شیعردا، ڕەسوڵ حەمزەتۆف دەڵێ: (کەسێك بوێرێ شیعر بنووسێ و زمانیش نەزانێ، وەك شێتێك وایە مەلەوانی نەزانێ و خۆی فڕێ بداتە ڕووبارێکی هەڵچووەوە). کەواتا خاڵی بوونی دەق لەشیعرییەت هیچ مانایەکی شیعری هەڵناگرێ لە ڕستەیەکی ڕاگەیاندن یان ڕیزکردنی چەند وشەیەکی ئاسایی زیاتر.

لەسەر نووسەر و شاعیر و دەق نووس پێویستە وردتر، جوانتر، باشتر وردببنەوە و جوانتر کار لەسەر شیعر بکەن تایبەت زمان، وەک وتمان زمان کڕۆکی جوانی و باشی شیعرە. هەروەک وتراوە.(زمان بۆ خۆی جەوهەر بەخشە و شیعریش جەوهەری خۆی لەزمانەوە وەردەگرێت) بەو پێیەی شیعرییەت بوونی دەق زیاتر پەیووەستە بەزمانەوە هەموو جوڵە و جوانی و ڕیتم و ئاواز و ئێستاتیکای شیعری خۆی لەزمان دەبینێتەوە، کەواتا خوێنەری باش و بەسەلیقە و ورد چۆن دەقی باش و خراپ لێک جیادەکاتەوە، ئەمە چێژ و باڵابوونی دەقە وادەکات خوێنەر سنووری نێوان ئەو دەقانە دیاری بکات، هەروەک ڕیچارد هێڵد دەڵێ: (شیعر هونەرێکە مەبەستی ئەنجامدانی گەورەترین چێژ بەخشینە بە گوێگر) هەر لەڕێگەی چێژی خوێندنەوەی دەقە خوێنەر دەزانێ کام دەق باشە و کامەی خراپە.

کاروان حەسەن سلێمان

٢٠٢٢/٢/٢١

سیکۆلاریزم و چەند سەرنجێک..2..
شەماڵ بارەوانی

بەشی دووەم/

سیکۆلاریزم ئیش لەسەر ئاوەدانکردن و خۆشکردنی ژیانی ئەو دنیایەی مرۆڤەکان دەکات، نەک دنیایەکیتر و جیهانێکیتر. سیکۆلاریزم چەمکێکی سەربەو دنیایەو بەرھەمی بیری ئازادە. سیکۆلاریزم ئەرکی ڕێکخستنی ژیانی مرۆڤەکان و جیاکردنەوەی ئایین لە سیاسەتە. سیکۆلاریزم بە ئایینەکان دەڵێت ئێوە لەناو دەوڵەتێکی سیکۆلار و لەسایەی سیستەمێکی سیکۆلاریزمدا ئازادن، لە ئاتەشگا، کلێسا، مزگەوت و پەرستگاکانتان، خودا پەرستی خۆتان بکەن و نوێژ و سروتە ئایینیەکانتان جێ بەجێ بکەن، بەڵام ئازاد نین دەست لەسیاسەت و کار و باری دەوڵەت و ژیانی گشتی و تایبەتی مرۆڤەکانەوە وەربدەن.

سیکۆلاریزم پێمان دەڵێت دەوڵەتی سیکۆلاریزم، دەوڵەتێکی مەزھەبی و ئایینی و ئایدیۆلۆژی نییە، دەوڵەتێک لەسەر بنەمای ئایینی و ڕەنگ و ڕەگەز و مەزھەب ڕۆنرابێت و جیاکاری لەنێوان مرۆڤەکاندا بکات و ئایین و مەزھەب و ڕەنگ و ڕەگەز بکات بە عەقیدەی فەرمی دەوڵەت و لەسەر مەسیحی بوون و ئێزدی بوون و زەردەشتی بوون، لەسەر ڕەنگی پێست و ڕەشپێستیدا جیاکاریت لەگەڵدا بکرێت و بەپلە دوو و نزم و کەم سەیربکرێیت. نەخێر، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزمدا، ھەموان لە بەردەم یاسادا یەکسانن. دەوڵەت دەوڵەتی ھاووڵاتییە.

لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، تەنها مرۆڤ بوون پێوەرە. مرۆڤ کابەو سەنتەرە. لەدابەشکردنی ئەرک و مافەکان ھەر مرۆڤ بوون ڕەچاو دەکرێت و لەبەر چاو دەگیرێت، لە دەوڵەتی سیکۆلاریزمدا ھەموو مرۆڤەکان بەجیاوازی ئایین، مەزھەب، ئیتن و نەتەوەو رەنگ و رەگەز، خۆیان تیدا دەبیننەوە.

دەوڵەتی سیکۆلاریزم، دەوڵەتێکە شوێنی ھەموو پێکهاتەکان و ئاڕاستەو ئایدیۆلۆژیاکانی تێدا دەبێتەوە، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، ڕقی مەزھەبی و دەمارگیری ئایینی و جەنگی ئایینی و کوشتنی یەکتری لەسەر موسڵمان بوون و مەسیحی بوون، لەسەر زەردەشتی بوون و جولەکە بوون، لەسەر ئێزدی بوون و بوودی بوون و کاکەیی بوون، لەسەر شیعە بوون و سونە بوون، لەسەر عەلی و عومەر، ئۆرتۆدۆکس و کاتۆلیک،

پرۆتستانت و فلان مەزهەب و فیسار ئەقیدە، لەسەر ترانس جیندەر و هۆموسێکشواڵ و لیسب بوون، بوونی نییە.
لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، لەسەر جیاوازی دین و دید و ئاڕاستە، بێ ڕێزیکردن بە مرۆڤەکان، قەدەغەیە و بەهیچ شێوەیەک بەکەم سەیرکردنی ئەویتر ڕێگە پێدرواو نییە، بەکەم سەرنجدانی مرۆڤ، تاوانێکی گەورەیەو لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا کەس لێت ناپرس□ت بۆچ ئێزدی ، یان، زەردەشتیت؟ بۆچ مەسیحی ، یان، موسڵمان نیت؟
نەخێر، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، ئایین مەسەلەیەکی شەخسی و پرسێکی تایبەتی نێوان مرۆڤ و خوداوەند ، یان ئەو ئەقیدەو بیر و باو□□ی□، کەسەکە باوەڕی پێیەتی. کەس بۆی نییە، بە ناوی ئاسمان و لەسەر ئایینی جیاواز و دیدی جیاواز لێ پێچینەوە لەمرۆڤەکان بکات و بەشمشێر ملی ئازادی خەڵک ببڕێتەوە و ژیان لەمرۆڤەکان بکات بە قوزەڵقورت و دۆزەخ.
لە دەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، هەموان مافیان پارێزراوە. لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، تۆ ئازادیت ئایینت هەبێت ،یان، نا، تۆ ئازادیت و حەزدەکەیت ڕۆژی سەت ئایین بگۆڕە، بەیانی موسڵمان بە و نیوەڕۆژ ببە به مەسیحی، ئێوارە ئێزدی به و شەو ببە بە یارسان ، یان، زەردەشتی، یان بێ ئایین، کەس بۆی نییە هەڕەشەت لێ بکات و پێت بڵێت مادام ئایینت گۆڕی، یان، وازت لەئایین هێناوەو لەئایینەکەی من ڕۆشتیتە دەرەوە دەتکوژم، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، لائیک بوون تاوان نییە، بەڵکو مافێکی سروشتی و سەرەتایی هەر کەسێکە، کە نایەوێت هیچ ئایینێکی هەبێت و خۆی بەئایین ببەستێتەوە.

لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، بەرامبەر، مادام حەز و خولیاکەی، ئەقیدە و بیر و ڕاکەی، زیانی بۆتۆ نییە، کەواته تۆ بۆت نییە، تەداخولی هەڵبژاردن و حەز و خولیاو ئازادیەکانی بەرامبەر بکەیت و ڕێگری لێ بکەیت، تۆ بۆت نییە خۆت بکەیت بە وتەبێژی ئاسمان و دەمڕاستی ئایین و شمشێری خوداوەند و بکەویتە وێزەی ئازادی خەڵک و ژیانی خەڵک لەقاڵب بدەیت و دەست لە ئازادی مرۆڤەکان وەربدەیت، نەخێر، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، جگە لەئازادیەکانی تاک، هەڵبژاردن و حەز و خولیاکانی تاک، هیچ شتێکیتر پیرۆز نییە، هەموو شتێکیتر قابیلی قسە لەسەرکردن و ڕەخنە لێگرتنە، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، ڕێگە بەهیچ کەس و ئایین و مەزهەبێک و ئایدیۆلۆژیایەک نادرێت، شەریعەت و دۆگ و ڕێساکانی خۆی تێکەڵ بە دەستووری دەوڵەت و یاساکانی وڵات بکات و، ئەقیدەو ئیدەلۆژیاو بیر و باوەڕی خۆی ، بەسەر ئەوانیتردا بسەپێنێت، بەهیچ پاساوێک و لەژێر هیچ ناوێکدا، ئەوە قابلی قبوڵ نییە.

لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، کەس بۆی نییە شێوازێکی تایبەتی داهێنانی قژ و ستایلێکی پۆشاک پۆشین و ڕەنگێکی دیاریکراو، بەسەر ئەوانیتردا بکات بە ئەرک و ئایین و ئەخلاق، لەدەوڵەتی سیکۆلاریزم دا، ئەخلاق ئەوەیە: ڕێز لە ئازادی ئەوانیتر بگریت و بە هیچ بیانوو پاساوێک، نەچیتە ناو تایبەتمەندی مرۆڤەکانە..

شەماڵ بارەوانی